

Олександр Олександрович ПРЯДКО*(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)***СУБ'ЄКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

У статті наголошено, що взаємодія під час розслідування воєнних злочинів – це форма організації узгодженої спільної діяльності між різними суб'єктами, спрямованої на вирішення єдиної цілі з метою оптимізації процесу досудового розслідування вказаного різновиду кримінальних правопорушень. Встановлено, що основними ознаками, які визначають специфіку взаємодії є: врегульованість на нормативно-правовому рівні; спільний характер дій; узгодженість; цілеспрямованість; різноманітність форм реалізації; суб'єктний склад. Окремо зазначено, що вказані ознаки взаємодію можуть уточнюватися залежно від її виду. Підкреслено, що однією з відмінних рис вказаного різновиду взаємодії є її суб'єктний склад. З'ясовано, що взаємодія під час розслідування воєнних злочинів переважно організовується та реалізується: між органами досудового розслідування різних відомств (наприклад, слідчими Національної поліції та Служби безпеки України); між органами досудового розслідування та іншими підрозділами правоохоронних органів (зазвичай, між працівниками слідчих та оперативних підрозділів); між органами досудового розслідування й іншими правоохоронними органами, в тому числі іноземними; між органами досудового розслідування та обізнаними особами (спеціалістами, експертами); між органами досудового розслідування та Збройними Силами України; між органами досудового розслідування та міжнародними організаціями, установами; між органами досудового розслідування та громадськістю; між органами досудового розслідування та засобами масової інформації.

Ключові слова: *взаємодія, розслідування, кримінальне провадження, воєнні злочини, суб'єкти.*

Постановка проблеми. Україна з 24.02.2022 року знаходиться в стані війни, що, своєю чергою, відобразилося на структурі кримінальної протиправної діяльності. Зокрема, в питому вагу в ній займають раніше не відомі нашій країні кримінальні правопорушення, а саме – воєнні злочини. Вказані протиправні діяння є складними за механізмом учинення. Крім того, на процес їх розслідування впливають такі фактори, як: відсутність практичного досвіду з виявлення, документування та розслідування названих кримінальних правопорушень у багатьох працівників органів досудового розслідування; регламентованість воєнних злочинів не тільки нормами національного кримінального законодавства, а й міжнародним гуманітарним правом; недостатня кількість методичних

напрацювань щодо організації розслідування воєнних злочинів; необхідність постійної та належної співпраці працівників органів досудового розслідування, в тому числі різних відомств, між собою й іншими підрозділами та органами; здійснення в небезпечних для життя та здоров'я умовах і т. п. Тому важливим і актуальним убачається дослідження особливостей взаємодії під час розслідування воєнних злочинів, зокрема в частині визначення суб'єктів такої співпраці.

Як указує з цього приводу К. О. Чаплинський, швидке розкриття й розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів напряму залежить від належної взаємодії оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції України у кримінальних провадженнях. Це дозволяє якісно спланувати проведення першочергових слідчих (розшукових) і процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів. Зважаючи на це, розробка практичних рекомендацій щодо взаємодії слідчих і працівників оперативних підрозділів Національної поліції є, безумовно, одним із пріоритетних напрямків для досягнення мети кримінального провадження, особливо в умовах воєнного стану¹. Проте це утруднено, а то й неможливо без визначення кола суб'єктів, які взаємодіють під час розслідування воєнних злочинів.

Питання про взаємодію під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, її форми та види, а також особливості організації для окремих різновидів кримінальних проваджень часто є предметом наукових дискусій з боку правників і наукової спільноти. Зокрема, основні аспекти окресленої проблематики досліджували в своїх працях С.Є. Абламський, В.П. Бахін, В.С. Бондар, А.Ф. Волобуєв, О.Ф. Кобзар, Є.Д. Лук'янчиков, О.В. Пчеліна, М.В. Салтевський, Р.Л. Степанюк, К.О. Чаплинський та інші. Разом із тим чимало питань з окресленої проблематики залишається спірними чи невирішеними. Крім того, більшість із наукових напрацювань стосуються або загальних положень організації взаємодії під час розслідування у цілому чи окремих різновидів кримінальних правопорушень, або організаційних засад розслідування воєнних злочинів, або особливостей дій слідчо-оперативних груп під час огляду місця події в кримінальних провадженнях про воєнні злочини, або окремих аспектів міжнародного співробітництва у виокремленій категорії кримінальних проваджень. У своїй сукупності наведені фактори вказують на недостатній рівень розробленості вказаної наукової проблеми та свідчать про актуальність обраної теми наукового дослідження.

Тому *метою* представленого дослідження є виокремлення суб'єктів взаємодії під час розслідування воєнних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі воєнних злочинів, є однією з форм організації досудового розслідування. Вказана діяльність спрямована на консолідацію сил і засобів з метою оптимізації їх діяльності та

¹ Чаплинський К. О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100). С. 248. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.247-258>.

забезпечення якомога швидшого досягнення внаслідок узгодженої діяльності спільної мети. Зокрема, під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі виокремленої категорії злочинів, загальною метою є вирішення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України. При цьому вказана мета досягається шляхом вирішення проміжних, як їх ще прийнято називати в криміналістиці, тактичних завдань. Такі завдання, як приклад, можуть стосуватися встановлення певних обставин учинення кримінального правопорушення, встановлення особи злочинця та/чи її співучасників, збирання достатньої доказової бази тощо.

Більше за все, очевидно, що органи досудового розслідування реалізують свої повноваження не ізольовано, а значить у своїй професійній діяльності пересікаються з іншими суб'єктами, які вирішують аналогічні чи суміжні завдання. Відповідно виникає необхідність організовувати всіма суб'єктами свою діяльність у такий спосіб, щоб не просто не заважати одне одному, а щоб навпаки – допомагати, полегшувати виконання поставлених завдань. Саме тому уповноважені суб'єкти навчилися співпрацювати, тим самим не тільки пришвидшуючи досягнення кінцевого результату, а й підвищуючи кількісно-якісні показники такої діяльності. Інструментом, за допомогою якого вдається підвищити ефективність і продуктивність досудового розслідування, в нашому випадку воєнних злочинів, є взаємодія.

У цьому контексті вбачається слушною позиція О. В. Пчеліної з приводу того, що взаємодія в рамках кримінального провадження дозволяє оптимізувати діяльність її суб'єктів, тим самим забезпечуючи ефективність досудового розслідування та судового розгляду загалом. Це один із методів протидії злочинності, котрий полягає в узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень. Причому потрібно враховувати, що взаємодія зумовлюється потребою раціоналізації кримінального провадження¹.

З огляду на вищенаведене вважаємо доречним і водночас необхідним з'ясувати, в чому полягає взаємодія під час розслідування воєнних злочинів. Тільки після цього з урахуванням специфіки досудового розслідування воєнних злочинів слід з'ясувати, які суб'єкти взаємодіють під час такого розслідування.

Так, взаємодія не є новою категорією в криміналістичній і кримінальній процесуальній науці. Наприклад, О. Ф. Кобзар пропонує тлумачити взаємодію під час розслідування злочинів як спеціальну взаємодію. Свою позицію вчений обґрунтовує тим, що вказаний різновид

¹ Пчеліна О. В. Щодо поняття та сутності взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 1 (11). С. 172; Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. С. 384–385; Пчеліна О. В. Взаємодія слідчого та інспекторів-криміналістів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*: збірник наукових праць. 2020. Випуск 1. С. 108. DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.59>.

взаємодії містить об'єднані однією метою спільні погоджені заходи, які мають значення для боротьби зі злочинністю, проведені декількома зацікавленими суб'єктами¹. Цікавим і лаконічним є трактування взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, запропоноване В. О. Малярвою. Зокрема, вчена пропонує її розуміти як форму інтеграції спільних зусиль різних суб'єктів, узгоджену за метою, завданням, місцем та часом застосування².

Разом із тим за допомогою аналізу сформованих наукових позицій щодо визначення основних ознак, структурних елементів і поняття взаємодії під час досудового розслідування кримінальних правопорушень можна помітити, що взаємодію прийнято трактувати у широкому та вузькому розуміннях. Приміром, авторський колектив монографічного дослідження «Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів» у вузькому значенні взаємодію визначають як сумісну діяльність спеціалізованих суб'єктів, для яких є характерним виконання одних і тих же завдань, але з використанням різних засобів і методів, а у широкому значенні – сумісну діяльність правоохоронних органів і неспеціалізованих суб'єктів³.

Деяко інноваційною позицією до трактування взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень є виділення трьох підходів до визначення сутності такої взаємодії. Р. Л. Степанюк виокремлює наступні підходи до розуміння взаємодії:

- у широкому сенсі, взаємодія розглядається стосовно сумісної діяльності всіх органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне судочинство;

- у вузькому розумінні, взаємодія розглядається як форма організації розслідування, а одним з її суб'єктів завжди виступає слідчий;

- комбінований підхід полягає у намаганні різнобічного розуміння взаємодії⁴.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти проміжного висновку, що взаємодія – це форма організації узгодженої спільної діяльності між різними суб'єктами, спрямованої на вирішення єдиної цілі з метою оптимізації процесу досудового розслідування кримінального правопорушення. При цьому основними ознаками, які визначають специфіку вказаної форми організації розслідування кримінальних правопорушень є: врегульованість на нормативно-правовому рівні; спільний характер дій; узгодженість; цілеспрямованість; різноманітність форм реалізації; суб'єктний склад.

¹ Кобзар О. Ф. Взаємодія як вид соціальної діяльності в боротьбі зі злочинністю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 26.

² Малярво В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика: монографія / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова. Харків: Диска плюс, 2013. С. 262–265.

³ Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів: монографія / кол. авт.: А. Ф. Волобуєв та ін.; За заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А. Ф. Волобуєва. Харків: «Курсор», 2009. С. 20–21.

⁴ Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А. Ф. Волобуєва. Харків: Вид-во ХНУВС, 2012. С. 191–194.

Окремо варто зазначити, що вказані ознаки взаємодію можуть уточнюватися залежно від її виду.

Щодо суб'єктного складу взаємодії під час розслідування воєнних злочинів, він безсумнівно залежить від виду та відповідно особливостей учинення воєнного злочину, що, своєю чергою, зумовлюють специфіку організації та здійснення його досудового розслідування.

Органи досудового розслідування під час розслідування воєнних злочинів часто змушені співпрацювати зі слідчими підрозділами інших правоохоронних органів, наприклад, у інших регіонах України (у випадку необхідності проведення процесуальних дій за участю осіб, які є внутрішньо переміщеними тощо). Крім того, як убачається зі ст. 216 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, досудове слідство воєнних злочинів підслідне слідчим органів безпеки. Проте через велику кількість виявлених і облікованих воєнних злочинів і разом із тим недостатньою штатною кількістю слідчих у органах Служби безпеки України поширеною є практика зміни підслідності відповідно до ч. 5 ст. 36 КПК України. Зокрема, часто досудове розслідування воєнних злочинів доручається слідчим підрозділам органів Національної поліції, Державного бюро розслідувань. Також розповсюдженою є практика створення міжвідомчих слідчих груп згідно з ч. 4 ст. 39 КПК України¹.

Ще одним суб'єктом, із яким взаємодіють органи досудового розслідування під час розслідування воєнних злочинів, є оперативні підрозділи. Найчастіше така взаємодія полягає у спільній діяльності з: аналізу інформації про виявлене кримінальне правопорушення; організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні; проведення окремих процесуальних дій слідчо-оперативною групою (зазвичай, це огляди); взаємного обміну інформацією про проведені заходи, їх результати, взаємної консультативної та методичної допомоги; виконання співробітниками оперативного підрозділу доручень слідчого; з підготовки та проведення окремих слідчих (розшукових) дій; пошуку співучасників, встановлення місцезнаходжень фігурантів проваджень тощо².

Крім того, під час розслідування воєнних злочинів, зокрема при організації діяльності органів і підрозділів Національної поліції на деокупованих територіях, взаємодія здійснюється за такими напрямками:

– організація евакуації населення з районів, які піддаються постійним обстрілам з боку РФ;

– здійснення «подворового» або «поквартирного» обходу працівниками поліції з метою опитування про прикмети військовослужбовців РФ (належність до певного військового підрозділу;

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

² Шевчук О. О. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. *Електронний репозитарій НАВС*. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/37563669-8158-4881-b7a7-f473f913455e/content>.

кількість техніки, яка зайшла до населеного пункту, та зброї тощо); характер насильницьких дій, які вчинювали військовослужбовці рф (вбивства, зґвалтування, побиття)¹.

Враховуючи, що більшість воєнних злочинів учиняються у спосіб, небезпечний для життя та здоров'я особи, із застосуванням зброї масового ураження тощо, під час розслідування вказаних кримінальних правопорушень і відповідно проведення в рамках такого провадження окремих процесуальних дій у працівників органів досудового розслідування виникає потреба у співпраці зі службами порятунку, які усувають наслідки ворожих уражень (пожеж, вибухів тощо), перевіряють об'єкт на його безпечність для учасників слідчої (розшукової) дії і т.п. Також під розслідування воєнних злочинів слід взаємодіяти з представниками Збройних Сил України, зокрема, для отримання консультативної та методичної допомоги під час планування розслідування, підготовки та проведення окремих процесуальних дій тощо. Крім того, слідчі часто стикаються із ситуаціями, коли потрібна допомога обізнаної особи для вирішення важливих для доказування та кримінального провадження питань. У таких випадках з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження та ситуативно зумовлених тактичних завдань відбувається взаємодія органу досудового розслідування з обізнаними особами у формі їх залучення до розслідування в якості спеціалістів чи експертів.

Як раніше наводилося, однією з особливостей досудового розслідування воєнних злочинів є те, що багато жертв і очевидців таких протиправних діянь на момент здійснення їх розслідування перебувають за межами України. У таких випадках часто органи досудового розслідування взаємодіють з іноземними правоохоронними органами у рамках міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Окремо зазначимо, що з огляду на те, що воєнні злочини підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), під час розслідування досліджуваної категорії злочинів відбувається взаємодія з МКС, як приклад, прокурором МКС.

Під час розслідування воєнних злочинів не варто недооцінювати такий вид взаємодії як співпраця між органами досудового розслідування та громадськістю, засобами масової інформації. Зокрема, до проведення огляду місць масових захоронень залучаються волонтери, які доставлятимуть трупи оглянутих осіб, особи (волонтери), які проводитимуть роботи із розкопування могил (масових захоронень)².

Висновки. Отже, взаємодія під час розслідування воєнних злочинів – це форма організації узгодженої спільної діяльності між різними суб'єктами,

¹ Чаплинський К. О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100). С. 250. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.247-258>.

² Піддубна А. Взаємодії учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Актуальні питання досудового розслідування: зб. тез Круг. столу (м. Кривий ріг, 28 квіт. 2023 р.) / Донецьк держ. ун-т внутр. справ, Криворізь. навч.-наук. ін-т. Кривий ріг: ДонДУВС, 2023. С. 26.*

спрямованої на вирішення єдиної цілі з метою оптимізації процесу досудового розслідування вказаного різновиду кримінальних правопорушень. Однією з відмінних рис указаного різновиду взаємодії є її суб'єктний склад. Взаємодія під час розслідування воєнних злочинів переважно організовується та реалізується між органами досудового розслідування різних відомств (наприклад, слідчими Національної поліції та Служби безпеки України); між органами досудового розслідування та іншими підрозділами правоохоронних органів (зазвичай, між працівниками слідчих та оперативних підрозділів); між органами досудового розслідування й іншими правоохоронними органами, в тому числі іноземними; між органами досудового розслідування та обізнаними особами (спеціалістами, експертами); між органами досудового розслідування та Збройними Силами України, службами порятунку тощо; між органами досудового розслідування та міжнародними організаціями, установами; між органами досудового розслідування та громадськістю; між органами досудового розслідування та засобами масової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів: монографія / кол. авт.: А. Ф. Волобуєв та ін.; За заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А. Ф. Волобуєва. Харків: «Курсор», 2009. 320 с.
2. Кобзар О. Ф. Взаємодія як вид соціальної діяльності в боротьбі зі злочинністю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 25–27.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
4. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика: монографія / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова. Харків: Диска плюс, 2013. 422 с.
5. Піддубна А. Взаємодії учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Актуальні питання досудового розслідування: зб. тез Круг. столу (м. Кривий ріг, 28 квіт. 2023 р.) / Донець. держ. ун-т внутр. справ, Криворіз. навч.-наук. ін-т. Кривий ріг: ДонДУВС, 2023. С. 26–28.*
6. Пчеліна О. В. Взаємодія слідчого та інспекторів-криміналістів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*: збірник наукових праць. 2020. Випуск 1. С. 107–111. DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.59>.
7. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

8. Пчеліна О. В. Щодо поняття та сутності взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 1 (11). С. 167–172.

9. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А. Ф. Волобуєва. Харків: Вид-во ХНУВС, 2012. 382 с.

10. Чаплинський К. О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100). С. 247–258. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.247-258>.

11. Шевчук О. О. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. *Електронний репозитарій НАВС*. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/37563669-8158-4881-b7a7-f473f913455e/content>.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2023

Oleksandr OI. PRIADKO,

Postgraduate Student

(*Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine*)

SUBJECTS OF INTERACTION DURING THE INVESTIGATION OF WAR CRIMES

In this article, it has been emphasized that interaction during the investigation of war crimes is a form of organizing coordinated joint activities between various entities aimed at solving a common goal in order to optimize the process of pre-trial investigation of the specified type of criminal offenses. It has been established that the main features that determine the specificity of interaction are: regulation at the regulatory and legal level; joint nature of actions; consistency; purposefulness; variety of implementation forms; subject composition. It has been separately stated that the indicated signs of interaction can be specified depending on its type. It has been emphasized that one of the distinguishing features of this type of interaction is its subject composition. It has been found that interaction during the investigation of war crimes is mainly organized and implemented: between pre-trial investigation bodies of different departments (for example, investigators of the National Police and the Security Service of Ukraine); between pretrial investigation bodies and other units of law enforcement agencies (usually, between employees of investigative and operative units); between pre-trial investigation bodies and other law enforcement bodies, including foreign ones; between pretrial investigation bodies and knowledgeable persons (specialists, experts); between pretrial investigation bodies and the Armed Forces of Ukraine; between pretrial investigation bodies and international organizations, institutions; between pretrial investigation bodies and the public; between pretrial investigation bodies and mass media.

Key words: *interaction, investigation, criminal proceedings, war crimes, subjects.*